

Sausic Attila

**A TERROR
SODRA**

Sausic Attila

A TERROR SODRA

A diáklázadás és a terrorizmus 1968 után

ATHENAEUM

© Sausic Attila

Minden jog fenntartva.

Kiadta az Athenaeum Kiadó,
az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.
1086 Budapest, Dankó u. 4–8.
Telefon: 1-235-5030
www.athenaeum.hu
www.facebook.com/athenaeumkiado

ISBN 978 963 293 999 5

A szöveg gondozásáért a szerző külön köszönetet mond
Béládi Lászlónak.

Felelős kiadó: Szabó Tibor Benjámin
Felelős szerkesztő: Besze Barbara
Szerkesztette: Darvasi László
Kézirat-előkészítő: Hradeczky Moni
Műszaki vezető: Drótos Szilvia
Borító: Földi Andrea
Nyomdai előkészítés: Tóth Viktor

Legyetek vadak, és műveljétek szép dolgokat.

Have a joint.

(Kóborló Hasislázadók,
Nyugat-Berlin, 1969)

Tartalom

A BLUES (1967–1970)	
Nyugat-berlini életképek	10
A Dunától a Bluesig	31
A gyeptől a csőzig	44
Bomba a hitközségben	60
Az orosz gyökér	85
Nő és terror	94
ÉLÜNK ÉS MEGHALUNK (1971–1974)	
Első halottaink	106
Találkozás Ingével	118
A szótól a tettig	139
Mami börtönben	160
Hogyan lehetünk terroristák?	167
Az első RAF-offenzíva	178
A gerilla évtizede	185
Kínzás és kínzás	199
Szökés és árulás	213
Halál Grunewaldban	218
VAKTÖLTÉNY (1975–1982)	
Egy politikus fogsága	250
Robbanás Stockholmban	266
Az OPEC-értekezlet megszállása	273

Szelekció Entebbében?	284
Egy főügyész meggyilkolása	293
Egy bankár halála	307
Egy kapitalista elrablása	315
Emberrablás Bécsben	338
Az igazság levegője	342
Két tábornok	354

LÁTHATATLAN NEMZEDÉK (1984–1998)

A harc nem áll meg	370
A hazugság tornya	378
Összeomlás	394
Hattyúdalok	411
Lex RAF	421
Az utolsó csata	427
Utóirat	446

Életrajzok	450
Időrendi táblázat	458
Válogatott irodalom	482

A BLUES

(1967–1970)

Tedd tönkre, ami tönkretesz!
(Jelszó 1968-ból)

Nyugat-berlini életképek

*Bommi vagyok – Kép tükörben – Jól fésült fiatalember
– Megoldás nincsen – Tettes és áldozat – A szabadság
szigetén – Igazán mondom nektek – Ne lakjanak-e gyárakban
– A mi vérünk fog folyni – Alkonyodott – Józan ésszel nehezen
– Ha célzottan lövök*

(Bommi vagyok)

Bommi vagyok. Bommi Baumann. A Bommi becenév. Egyesek azt híresztelték, a „bomba” szóból ered. De nem. Különbösen is, akkor miért nem inkább Bombi. Bomminak hívtak már az általános iskola végén, 1960 körül. Mert árultak egy kömény-pálinkát *Bommerlunder* néven, és azzal meghitt viszonyba kerültem.

2016-ban hunytam el. A megemlékezések szerint szerepet játszott a halálomban az életem során elfogyasztott rendkívüli mennyiségű kábítószer is. Bár tizenöt évig nem szedtem semmit. Aztán visszaestem. 2009-ben tanúként, nem pedig, mint régen, vádlottként álltam a bíróság előtt. Az ügyész megkérdezte, miért kezdtem újra. Mindenkinek van valami hobbjaja, válaszoltam.

Nem csak drogos, terrorista is voltam. Az egyik könyvemnek már a címe is – *Kábulat és terror* – elég jól összefoglalja az életemet. Írtam egy másik könyvet is, az a lázadásunk első éveiről szólt. Megjelenése után, 1975-ben rögtön betiltották, állítólag dicsőítettem benne a fegyveres erőszakot. A kiadó három évig küzdött, amíg a bíróság engedélyezte a terjesztését. A könyvvel nem csak az államnak volt problémája. A szerkesztő előzetesen megmutatta a kéziratot néhány szélsőbaloldali figurának, konzultáltak velük. Ha jól tudom, órákig vitatkoztak. Röviddel éjfél után az egyikük előhúzott egy pisztolyt. Az asztalra tette, és azt mondta: „Ha kiadjátok, ledurrantunk titeket!” Mivel sem

az államnak, sem a szélsőbalnak nem tetszett, világos, hogy tárgyilagos könyv.

Mindezt a halálom után beszélem el. De ez az egyetlen, ami nem igaz. Nem kitalált személy vagyok. Minden úgy történt, ahogy elmondom. Mindennek utána lehet nézni. Na, jó, kis túlzás, hogy „úgy történt”. Mert az ember sokszor azt se tudja pontosan, ami vele történt, nemhogy másokkal. Igaz, van, ami nem vonható kétségbe: például a halál. Az itt elmesélt történetek végén valódi halottakat látni. De hogy miért kellett meghalniuk, és ki ölte meg őket, sokszor csak találgatni lehet.

Szóval be kell kalkulálni, hogy ez az elbeszélés csak megcélozza a valóságot. Lövöldöz a valóság céltáblájára, aztán vagy eltalálja, vagy nem. És éppen ez az izgalmas benne. Az irodalomban minden lövés találhat, minden világos lehet, mármint akkor, ha az író úgy akarja, és a tehetsége is megvan az ábrázoláshoz. Egy valóságos történetnél viszont sohasem tudni, valóban úgy esett-e meg, ahogy elmesélik.

Nyugat-Berlin, hatvanas évek, akkor kezdődött. Abban a valóságérületlen városban, amely csak negyven évig létezett. Úgy emlékszem rá, mintha álom lett volna. Az a kor, benne 1968-cal, ma már történelem, és mégsem az. Van, aki minden jó okának tartja, mások minden rosszat belőle eredeztetnek, és persze akad olyan is, aki szerint nem volt több jelentéktelen fellángolásnál. Ahogy Allen Ginsbergnél olvastam egyszer:

Senki sem tudja, hogy felgyorsítottuk-e az eseményeket, feltaláltunk-e valamit, vagy csupán saját hullámain habzó tajték voltunk. Feltételezem, mind a három.

(Kép tükörben)

Ha filmet készítenék az egészből, az első kép akár én is lehetnék az ágy szélén ülve pizsamában, meggörnyedve, ritkás, őszülő, alvástól kócos hajjal. Kint még sötét. Feltápázkodom, vállamra terítem a takarót, kicsoszogok a szűk erkélyre. Dohányt sodrok.

Szemben bérházak, egy-két ablak már világít. Eldörzsölöm a félig elszívott cigarettát a virágládában, visszalépek a lakásba, a fürdőszobába megyek. Belenézek a tükörbe, csodálkozva ingatom a fejem. Nem így emlékszem magamra. Leülök az íróasztalhoz, bekapcsolom a számítógépet, nézem a képernyőt. Tüdő, írom a böngészőbe, de nem nyomom le az entert. Csak ülök, nézem a szót, arcomat megvilágítja a képernyő fénye. Felállok, megint kilépek az erkélyre. A sarki kocsmá előtt két részeg lökdösi egymást. Róka iszkol át rézsút az utcán. Rágyújtok az otthagyt csikkre.

(Jól fésült fiatalember)

A következő jelenetben pedig jól fésült fiatalember száll fel Münchenben az éjszakai vonatra. Világosbarna bőrdzsekije, trapéz nadrágja, gondosan elválasztott rövid haja érzékelteti, a múlt század hatvanas éveiben járunk.

A hajnali szürkületben lapos, szomorú vidék suhan a vonat ablakában. Egyenruhások lépnek a fülkébe.

– Útlevel-ellenőrzés! Kérem az iratait!

A keletnémet határőr komótosan lapozgatja az útlevelet, oda és vissza, aztán megint oda.

– Josef Bachmann?

A fiú bólint.

Nyugat-Berlin főpályaudvarán, a Zoologische Gartennél száll ki a vonatból. Az épület előtt odalép az egyik taxishoz.

– Elnézést, nem tudja véletlenül, hol lakik Rudi Dutschke?

Az rábámul, megvonja a vállát.

– Honnan tudnám?

A közelben álldogáló kollégája odaveti:

– Menjen az SDS-székházhoz! Ott vannak azok mind egy rakáson!

A fiú kérdő pillantására hozzáteszi:

– A Kurfürstendammon. A Nestorstraße sarkán.

Bachmann Nyugat-Berlin széles vásárlóutcáján, a Kurfürstendammon áll, szemben a *Szocialista Német Diákszövetség* székhá-

za. Az épületből hosszú hajú, borostás fiatal lép ki, arcát jól ismeri az újságok címlapjáról. Éppen felszáll a biciklijére, amikor Bachmann megszólítja:

– Rudi Dutschke?

– Igen.

– Kommunista disznó! – kiáltja a fiú, pisztolyt kap elő a dzsekije alól, és a másik arcába lő. Dutschke rázuhan, az úttestig dulakodnak. Dutschkének sikerül földre löknie a merénylőt. Az még kétszer tüzel: egyszer a fejét, egyszer a vállát találja el, Dutschke összeesik. Miközben Bachmann elmenekül, áldozata feltápászkodik. A székház felé tántorog, vércsíkot húz maga után. A szüleit hívja, „fodráshoz kell mennem”, mondja. Ismét összerogy. „Katonák, katonák” – dadogja.

(Megoldás nincsen)

A fiatalabbak kedvéért: Rudi Dutschke a '67–68-as német diáklázadás vezető figurája volt. Aznap, 1968. április 11-én este abban a tudatban vonultunk a berlini fal tövében magasodó Springer-székház elé, hogy nem éli túl a lövéseket. A jobboldali sajtókonzern lapjai jó ideje uszítottak a diákok ellen, Axel Springert neveztük ki egyik fő ellenségünké. Őt tettük felelőssé ezért a merényletért is. A jó kétezres tömegben mindenki ott volt, aki számított: az *1. Kommuna* lakói, mi a *Wieland-kommunából*, aztán a Szocialista Diákszövetség vezetői, a *Vörös Hadsereg Frakció*, a *RAF* majdani megalapítói közül pedig Horst Mahler és Ulrike Meinhof. Néhányan áttörték a rendőrkordont, és a forgóajtón át bejutottak az épületbe. Az előcsarnokban a székház kék köpenyes munkásai, nyomdászok és technikusok várták őket. Fenyegetően néztek, és súlyos villáskulcsokat szorongattak. Szinte még meg sem pihent a forgóajtó, a tüntetők már haladtak is kifelé. Így zajlott le a Springer-székházban az osztályharcot hirdető diákok és a munkások találkozója.

Egyébként volt egy olyan jelszó, hogy menjünk a gyárakba agitálni. Hogy ébresszük rá a dolgozókat kizsákmányolásukra.

És tényleg, benyomultunk például egy ruhagyárba. Mondtuk a nőknek, hagyják abba a munkát, jöjjenek velünk tüntetni, a helyzet forradalmi. Az asszonyok meg, köztük sok olasz és török vendégmunkás, csak bámultak, hogy elment-e az eszünk. És varrtak tovább.

A székháznál tehát elhalasztottuk a forradalmi értelmiség és a munkásság egymásra találását. Tovább dulakodtunk a rendőrökkel, utcakövekkel dobáltuk az épületet. Aztán még jobb ötletünk támadt: megakadályozni a Springer-lapok kiszállítását. Szerencsére velünk volt a barátunk, a jó Peter Urbach. A kocsijának a csomagtartója pedig tele Molotov-koktéllal. Róla még lesz szó, hiszen rá mindig számíthattunk, ha bombára volt szükség. Peter nemcsak a gyújtóbombákat hozta, hanem azt is megmutatta, hogyan lehet a legkönnyebben felborítani a kis furgonokat, amikkel az újságot szállították. Na, ezekből felgyújtottunk néhányat.

Akkor természetesen senki nem tűnődött el azon, miért és hogyan hozta oda Urbach hirtelen a benzinesüvegeket. Csak később derült ki, hogy Peter barátunk az NSZK-ban alkotmányvédő hivatalnak nevezett állambiztonsági szolgálat ügynöke. És persze azt sem tudtuk, hogy a gyújtogatást a székház tetőjéről figyelik azok, akik végső soron a Molotov-koktélokot küldték: Nyugat-Berlin belügyi szenátora a rendőrpáncsnok társaságában. Így zajlott a harcunk a kapitalizmus megdöntéséért: a nyugati és a keleti titkosszolgálatok részvételével.

Megfigyelőink persze tudták, hogy semmi esélyünk. Hasznos hülyékként kezelték minket. Még azt is a nyakunkba varrták, amit ők csináltak. Közben egyre többen lettek, egyre szervezettebben és felszereltebben jöttek ki minden akcióból. Amíg léteztünk, felhasználtak bennünket, amikor pedig megszűntünk, gondoskodtak a helyetteseinkről. Hogy ez összeesküvés-elmélet? Na és? Talán nincsenek összeesküvések? És mi más egy titkosszolgálat, ha nem intézményes összeesküvés?

Habár erről döntsön mindenki saját maga, ha elmeséltem az általam ismert tényeket. De, kérem, egyet tartson szem előtt: az a legjobb elmélet, amelyik a legtöbb tényre szolgál magyarázatot. Csakhogy az összes tény sohasem ismert.

És ez különösen igaz a mi a történeteinkre. Ha regényt akarnék kerekíteni belőlük, szépen elvarrhatnám a dramaturgia kilógó szálait, befoltozhatnám a cselekményben támadt lyukakat. Például afféle politikai krimi kerekíthetnék az egészből. De mivel nem akarok semmit kitalálni, bele kell nyugodnom, hogy a gyilkosságok utáni nyomozás a legtöbb esetben nem vezet eredményre. Nemcsak azért, mert a tettesek titkolóznak, ami tökéletesen érthető, hanem mert a nyomozóknak sem áll érdekükben az igazság kimondása. Lapítanak, ködösítenek. Néhány esetben ennek az az oka, hogy ők maguk a tettesek, azaz önmagukat kellene leleplezniük. Vagy ha nem, valahogy akaratlanul is belekeveredtek a gyilkosságokba. Például úgy, hogy nem akadályozták meg őket, pedig megtehették volna. Szóval, az egész emlékeztet azokra a modern krimikre, amelyekben nem találják meg a gyilkost, nem derítik ki az igazságot. Ezért előre szólok: ahogyan ezek a krimiszerzők, a valóság sem teszi meg a szívességet az olvasónak, hogy a bonyodalmakat követően a megoldás ismeretében megnyugodva dőlhessen hátra a foteljében.

Fordítva történik. A valóság terpeszkedik el kényelmesen. Ül, összekulcsolja a kezét a hasán, és azt mondja: kérdezzetek, ám választ csak akkor kaptok, ha kedvem tartja.

(Tettes és áldozat)

Bámulatos módon Dutschke életben maradt. Csak beszélni kellett újra megtanulnia, mert elfelejtette a szavakat. Állítólag az első szó, ami eszébe jutott, a „Vietnám” volt. Nem véletlenül, hiszen mindig a vietnámi háború ellen tüntettünk. „Ho-Ho-Ho-Si-Minh!” – szavaltuk kórusban, és rohantunk kart karba öltve. Pedig előtte kapásból mondott ilyeneket:

A valódi átmenetek forradalmi dialektikájának a társadalom minden területén gyakorlati-kritikai tevékenységként kell felfognia „a hosszú menetelést az intézményeken át”, az ellentmondásoknak a mindennapokat megszervező intézményekben lehetségessé vált szubverzív-kritikai elmélyítése céljából.

A beszédeit ezért nem is nagyon tudtam követni. De amikor egyszer kettesben dumáltam vele, éreztem, szerény fiú. Megvolt például az a tulajdonsága, hogy figyelt a másokra. Mint tudjuk, erre kevesen képesek. Az volt a benyomásom, rá lehet számítani, ő nem hagyja cserben. Egyébként komolyan foglalkozott azzal, hogy visszahúzódik, visszavonul, mert már tiszta személyi kultusz volt, ami kialakult körülötte.

Később még mozgolódott a *Zöldek*nél, aztán 1979-ben meghalt. A merénylet utáni epilepsziás rohamok egyike a fürdőkádban érte, ott talált rá a fia.

Merénylője, a huszonhárom éves Bachmann addig alkalmi munkákból tartotta el magát. Kapcsolatban állt egy-két neonácival is. Kihallgatása során írásba adta: „Sajnálatomra szeretném megállapítani, hogy Dutschke él. Ha több pénzem lett volna, géppisztolyt veszek, és szitává lyuggatom.”

Később azonban megenyhült. Ehhez talán az is kellett, hogy a lassan felépülő Dutschke két levelet is írjon a börtönbe a hét évre ítélt Bachmann-nak. Ezekből idézek néhány bekezdést.

Kedves Josef Bachmann! Figyelj, ne legyél ideges, olvasd végig vagy dobd el ezt a levelet. El akartál intézni. De ha sikerült volna, akkor is elintézett volna Téged az uralkodó klikk. A következőt javaslom: ne hagyd magad megtámadni, hanem támadd meg Te őket. Miért szúrták el az életedet? Mindennap melóznatok kell az intézményeken uralkodó dísznók, a népellenes háborús gépezet, a média ügynökei meg a pártfasiszták érdekében.

Szóval ne ránk lőj, hanem harcolj magadért és az osztályodért.

Tényleg nem haragszom Rád. Utálom a fennálló „békét és nyugalmat” ebben az elvetemült államban.

Bachmann pedig többek között ezeket válaszolta:

Szeretném sajnálatomat kifejezni amiatt, amit Önnel tettem. Jövője és további pályafutása érdekében remélem, nem okoztam tartós testi károsodást.

Jelenleg jobban vagyok, mint az első hónapokban, amikor minden módon igyekeztem véget vetni az életemnek.

Németországról a következőket gondolom. Életszínvonalunk az egyik legmagasabb a világon, mindenkinek van munkája és kenye-re, és azt csinál, amit akar. Ezért csak annyit kérdezek: Miért tüntetnek? Mi ellen tüntetnek? Miért akarják a munkásságot és mai rendszerünket a bűnöző Ulbricht és elvtársai kezére játszani?

Ha jól értem, Ön és egyetemista társai egy jobb rendszert szeretnének a mainál. De most jön a kérdésem: mi lenne az a rendszer, és hogyan akarnak megváltoztatni valamit, amit nem lehet, mert a lakosság túlnyomó része jól érzi magát, és egyáltalán nem gondol arra, hogy hagyjon valami mást magára tukmálni?

A levélváltásnak aztán vége szakadt, mert sikerült Bachmann sokadik öngyilkossági kísérlete. Műanyag zacskót húzott a fejére, és megfulladt. Azt hiszem, kell némi elszántság ahhoz, hogy ezt valaki végigvigye. Mert a zacskót még széttéphetnéd az utolsó pillanatban, ha nagyon akarnád.

(A szabadság szigetén)

Talán érdekes, hogy itt tulajdonképpen két keletnémet váltott levelet egymással. Mindketten az NDK-ban nőttek fel. Egyébként én is ott születtem. Röviddel azelőtt települtek át Nyugat-Berlinbe, hogy a Bachmann által emlegetett keletnémet pártfőtitkár, Walter Ulbricht 1961-ben felhúzatta a berlini falat. Mivel korábban sok kelet-berlini fiatal tanult a nyugat-berlini egyetemeken, a még idejében átmenekültek egy része aztán megpróbálta átszökötteni a többieket – hát elég véres történet volt az is. A berlini fal ellen Dutschke is tiltakozott. A rend és nyugalom felett örködő nyugat-berlini rendőrség egy ízben le-

tartóztatta, mert megrongálta az akkor még hevenyészett építményt. Szóval, Dutschke nem volt a kapitalizmus barátja, de a szovjet diktatúrát sem szerette.

Dutschke levele gondolható manipulatívna is. Szerintem inkább őszintén hit abban, hogy Bachmann nem tettes, hanem a kapitalizmus áldozata. Emellett szól, hogy megbocsátása nem csak jelképesen volt keresztényi. Marxista forradalmár volt, de egyúttal istenhívő. A kettő együtt, őskommunista és őskeresztényi elhivatottságként magyarázhatja fanatikus kiállását az „elnyomottak” mellett. Márpedig akkor az „uralkodó klikket” kivéve mindenki elnyomottnak számított a szemünkben, mindenkit fel akartunk szabadítani: az embereket a kapitalizmus kizsákmányolása, a gyarmati népeket az imperializmus, a gyerekeket a szülők uralma és a nőket a rájuk nehezedeő férfiak alól.

Utólag és tárgyilagosan mégis el kell ismernem, hogy Bachmann-nak volt igaza. Az emberek túlnyomó része idegenkedett a hőzöngő egyetemistáktól. A nyugat-berliniek pedig különösen ellenszenvesnek, jöttment és gyanús figuráknak tartották a lázadókat. Nem ok nélkül: nagyon sok fiatal, nem csak diák, azért jött ide, mert Nyugat-Berlinben nem volt katonai szolgálat. És az ilyeneket biztos nem fűtötte hazafias elszántság, hogy megvédjék Nyugat-Németországot a kommunizmustól.

Katonai szolgálat azért nem volt, mert a várost négy részre osztotta egymás között a második világháború után a négy győztes nagyhatalom, csakúgy, mint egész Németországot. Ők négyen – elvileg közösen – igazgatták Berlint. Aztán megalakult az NSZK meg az NDK. Mindkettőnek lett hadserege, de Berlin külön státusza megmaradt, ott még mindig csak a megszálló vagy felszabadító, kinek hogy tetszett, katonák állomásozhattak. Amikor a világháborúra rögtön jött a hidegháború, az oroszok és a nyugatiak megszállási övezete elkülönült egymástól: az egyik lett Kelet-Berlin, a másik Nyugat-Berlin. A mindennapokban azonban a város még egyben volt. Simán

át lehetett járni egyik feléből a másikba, csak éppen az átvezető utcák sarkain kelet-berlini rendőrök posztoltak és igazoltattak. A Kelet-Berlinben lakók dolgozhattak vagy tanulhattak Nyugat-Berlinben, az ottaniak pedig bevásárolhattak keleten, ahol minden sokkal olcsóbb volt, már ami volt egyáltalán. Ez szűnt meg '61-ben egyik napról a másikra a berlini fallal.

Szóval a nyugat-berliniek a hatvanas években már csaknem két évtizede szovjet gyűrűben éltek az NDK kellős közepén, egy akkori hasonlat szerint „a szabadság zöldellő szigetén a kommunista diktatúra vérvörös tengerében”. Reggel felkeltek, kinéztek az ablakon, hogy na, itt vannak-e már az orosz tankok. Ilyen helyzetben aligha utálhatta valaki náluk jobban a kommunistákat, és aligha lehetett kevesebb megértéssel a kapitalizmus és a demokrácia ellen lázadók iránt. Attól pedig végképp besokalltak, hogy a tiltakozás a vietnámi háború miatt az Egyesült Államok ellen irányult. Hiszen, ha bírt garanciával – szerintünk nyomorult – életük, akkor azt a városban állomásozó amerikai katonáknak köszönhatték.

(Igazán mondom nektek)

A nyugat-berlini őslakosságot könnyen fogta el lincshangulat a diáktüntetések láttán. A Dutschke-merénylet előtti év augusztusában például néhány tucat fiatal a vietnámi háború elleni tiltakozásként az úttestre telepedett, és feltartóztatta az amerikai katonaság szokásos évi parádéját. Nem voltam ott, biztos szívünk valahol, de másnap elolvashattam a *Telegraf* című napilap tudósítását. A katonai felvonulásra összegyűlt tömegből ilyeneket kiabáltak: „szemét kommunisták”, „menjeteK dolgozni”, „a náciK elgázosítottak volna titeket”. Mint az egyik tüntető, egy fiatal lány mesélte, lökdösní kezdtek, kapott néhány ütést a fejére, miközben tovább nyomták a hülyeséget: „munkatáborba kéne küldeni az ilyeneket”, „Hitler alatt nem lett volna ilyen disznó banda” és „menjeteK keletre, ott megtanuljátok, mi a kommunizmus”.

Szerencsére a rendőrség is jelen volt, majd találóan állapította meg sajtóközleményében, hogy „védőőrizetbe” vett néhány tüntetőt. A *Telegraf* tudósítójának az is feltűnt, milyen lelkesen biztatják az asszonyok a tüntetőket verő férfiakat. Az emberek körülvették a rendőrségi autót, amiben a „védőőrizetese” ültek: „Adjátok ki őket! Mi majd tudjuk, mit csináljunk velük!”

Még erősebb példa a nyugat-berlini szenátus által szervezett tüntetés '68 februárjában. Azon nem néhány ezren voltak, mint a mi felvonulásainkon, hanem majdnem százezren. Ott csatogtatta a fényképezőgépét egy Mende nevű fiatalember is. Balszerencséjére eléggé hasonlított Dutschkére. Ami aztán történt a „Szabadság és béke” mottóval szervezett demonstráción, így mesélte el a *Stern* nevű hetilapnak:

Kifogyott a film a gépből, és már indultam haza, amikor a nyomomba szegődött egy idősebb ember. Lökösni kezdett, és azt ordította: „Takarodj, kommunista disznó!” A tömegből valaki felkiáltott: „Itt van a Dutschke!” Ez aztán futótűzként terjedt, egyre többen ismételték, egyre közelebb jöttek. „Én is munkás vagyok, mint ti!” – kiabáltam, de akkor már földre kerültem, az arcomba rúgtak, valaki széttört rajtam egy üveget, ütöttek, ahol értek.

Mende valahogy feltápáskodott, bemenekült egy üzletbe, de onnan is elhajtották. Az utcára lépve újra üldözőbe vették. A történet folytatását egy rendőr beszámolójából idézem:

Már előtte is sor került néhány incidensre, de ez teljesen új volt számunkra, ez az állatias tömeg. Éppen eltávolodtam a szakszomtól, hogy felderítsem a helyzetet, amikor szemberohant velem egy vérző fiatalember, a nyakamba esett, és könyörgött: „Édes istenem, védjen meg, ezek agyon akarnak verni.” Mögötte egész tömeg, több száz ember közeledett, kiabáltak: „Üssétek agyon Dutschkét!” Aztán beértek minket, verték a hátamat, földre kerültünk, a tömeg örvongott. Valahogy elvonszoltuk magunkat a rendőrautóhoz. Feléptem az ajtót, és belöktem a fiatalembert. Fel akarták borítani az autót, betörték a szélvédőt, és ordítottak: „Lincseljétek meg! Akasz-

szátok fel!” Szerencsére ott voltak a kollégák is, de a tömeget végül csak az erősítés, több száz rendőr tudta megfékezni.

A nép hangulatát az igazi Dutschke is tapasztalhatta, többek között hívó társai körében. A számára legemlékezetesebb talán '67 szentestéje lehetett, amikor nyolc fiatal megzavarta az istentisztelet áhítatát a Nyugat-Berlin központjában álló Megemlékezés-templomban. A diákok olyan jelszavakat kiabáltak, hogy „Segítsetek Vietnámnak”, egy vérző Vietkong-partizán képét tartották a magasba, meg egy plakátot Máté evangéliumából: „Igazán mondom nektek: amikor megtettétek a legkisebb testvéreim egyikével, velem tettétek meg.” A hívőknek azonban nem volt kedvük sem Mátéhoz, sem a nemzetközi szolidaritáshoz. „Szégyelljétek magatokat”, „mosakodjatok meg”, „kifelé, disznók” – hallatszottak a felszólítások. A templomszolgák és a látogatók kilökdösték a hívatlan vendégeket. Közben sajnálatos módon megtaposták a plakátot is az Emberfia mondásával.

Dutschke addig a második sorban ülve figyelte a jelenetet. A tumultus közben azonban felugrott, és a szószékhez rohant. „Képmutatás itt a békéről beszélni”, kezdett bele egy várhatóan hosszú körmondatba, de már le is rángatták onnan. Miközben őt is kivezették, egy ötvenkilenc éves rokkant mérnök, tán háborús veterán, a hívők nevében akkorát húzott a fejére a mankójával, hogy felszakadt a homloka.

(Ne lakjanak-e gyárakban)

Ne feledkezzünk meg azonban Bachmann másik kérdéséről. Hogy mit akartunk. Mint mondtam, a diákmozgalom egyet értett abban, hogy mindenkit fel kell szabadítani, és ehhez le kell rombolni a tekintélyvet és a tekintélyeket, akik mindig megmondják, mi a helyes: az „államot”, a „professzort”, a „szülőlt”. De arra nézve, hogy azután mi legyen, ha mindent leromboltunk és mindenkit felszabadítottunk, különböző elképzelések léteztek. Mi például anarchistáknak tartottuk magunkat,

amiből nagyjából az következett, hogy ne legyen semmi és senki, aki megmondja a tutit, hanem mindig csináljuk azt, amit szeretnénk. Mi pedig a legjobban szívní szeretünk, és nem szeretünk dolgozni. Én betonmunkásnak tanultam... Hát mi a jobb? Fűvezni vagy betonozni?

Dutschkéék viszont nem anarchizmusban, hanem tanácsköztársaságban gondolkodtak. De hogyan? A ritka szövegek egyike, amikor a Diákszövetség, az SDS vezetői nem csak általában beszéltek a jövőről, egy folyóiratban, a *Kursbuch*ban olvasható. A füzetet a később nagyon ismertté vált irodalmár, Hans Magnus Enzensberger adta ki. Ő beszélgetett Dutschkén kívül két másik diákvezetővel, Bernd Rabehllel és Christian Semlerrel.

Ezek a diákok egészen más nyelvet beszéltek, mint a többi német, és pláne mást, mint a munkások. Őrületos elméleti kacskaringók után Enzensberger feltette nekik a kérdést, hogyan nézne ki Nyugat-Berlin a forradalom győzelme után. Dutschke ugyanis az 1871-es párizsi kommün mintájára azt gondolta, a győzelem lehetséges először egy városban, és éppen a nagyhatalmak által megszállt Nyugat-Berlinben. Az lehetne azután vonzó példa Kelet-Berlinben is.

Dutschke kijelenti: „Radikálisan meg kell szüntetni a munkás elválasztását az üzemétől.” Mint hamarosan kiderül, ezt ők nem egyszerűen a magántulajdon megszüntetéseként, hanem a lakosság átköltöztetéseként is értik. Rabehl szerint a lakosság „feltagozódhatna három-négy-ötezer fős kollektívákra, amelyek egy-egy gyár körül összpontosulnának. A gyár nemcsak munkaközpont, hanem egyidejűleg iskola, akár egyetem is lenne.” Ezek a kollektívák küldenék el bármikor megválasztható és váltható képviselőiket a legfelsőbb városi tanácsba. A legkövetkezetesebb megoldást Semler javasolja: „Meg kellene fontolni, hogy az emberek ne lakjanak-e bent a gyárakban.”

Egészen megható, milyen gondot fordítanak az újbaldali teoretikusok az elmagányosodott, életüket céltalanul tengető nyugdíjasokra is: őket is beköltöztetnék az élet új központjaiba,

az üzemekbe. Mindhárman természetesnek tartják, hogy nem lenne bürokrácia, nem lenne rendőrség és igazságszolgáltatási apparátus sem. Ugyanakkor gondolnak arra, hogy esetleg nem mindenki ért egyet a bentlakásos gyárakkal meg ezzel az egész, a külső szemlélő számára ijesztő és egyúttal mulatságos jövővel. Az ilyeneket átnevelnék, vagy megengednék nekik, hogy úgy-mond kivándoroljanak az NSZK-ba.

Ez a beszéd ma már hagymázásnak tűnik, de akkor pontosan ez volt a lényeg: mertünk álmodozni, nem nyugodtunk bele abba, ami van, hanem szerettünk volna egy másik, jobb, szabadabb, emberibb világot.

(A mi vérünk fog folyni)

A vörös inges fiú arccal az utca felé fordulva állt az udvar bejáratában parkoló egyik autó, egy Volkswagen mögött. Ki akart jutni az utcára. A VW mindkét oldalán egyenruhások állták el az útját, kezükben gumibottal. Aztán láttam, hogy hátulról, az udvarból is érkezik egy rendőr, és fejbe vágja a vörös ingest. Amikor lassan összeszerogyott, a Volkswagen mellett álló két rendőr odalépett, és ütni kezdte. Az oldalán feküdt, egyik karja a teste alá szorult. Tovább verték, amíg majdnem a hátára fordult, az egyik rendőr rálépett a jobb karjára, a másik kettő jobbról és balról a medencéjére. Mindezek közben hallottam valamikor egy csattanást, amit azonban nem azonosítottam lövésként. Ezért nem tudom megmondani a pontos időbeni sorrendet. Odafutottam, félig-meddig ráborultam, és halkán, de érthetően kértem a rendőröket, ne üssék tovább, hívjanak mentőt. Engem nem bántottak.

Így írta le az egyik szemtanú a történeteket a bíróság előtt, azt a jelenetet, ami számunkra a megvilágosodást jelentette. Azt láttuk meg akkor nagyon tisztán, hogy a játék vérre megy, s úgy néz ki, a mi vérünk fog folyni.

Ezzel kissé visszaléptünk az időben, közel egy évet a Dutsche elleni merénylethez képest. Aznap, 1967. június 2-án a perzsah nyugat-berlini látogatása ellen tüntettünk. Sehogy sem

értettük, miért kell fogadni egy ilyen véreskezű diktátort egy állítólag demokratikus országban. Reza Pahlavi 1953-ban került ismét hatalomra, miután a CIA által szervezett puccs eltávolította Moszadek miniszterelnököt, mert az ragaszkodott az iráni brit olajtársaság államosításához. A sah kedvelt időtöltése a rá következő másfél évtizedben vélt vagy valódi ellenzékiek megkínzása és meggyilkolása volt.

A zsaruk teljesen megvadultak aznap. Nyilván szabad kezet kaptak, általában meg tele volt a tökök velünk, a sok izgága semmirekellővel. Akkoriban egy ilyen tüntetés még nem volt magától értetődő. Nem szoktak hozzá, hogy a tüntetők hangoskodnak és mezőgazdasági terményekkel dobálóznak. Tulajdonképpen csak egy hasonló tüntetés volt addig, három évvel korábban, amikor a kongói miniszterelnök, Csombe látogatott Nyugat-Berlinbe. Hasonló történet volt a kongói is, mint az iráni. Ez a Csombe akkor már megkínozta, feldarabolta és kénsavban feloldotta választással hatalomra került elődjét, Lumumbát. Ebben a belgák és az amerikaiak segítettek neki, csak ott nem az olaj, hanem a réz, a kobalt és az urán volt a tét. Mobutuval és Kaszavubuval kiegészülve ők négyen voltak egy meglehetősen követhetetlen, de roppant brutális történet főszereplői.

A Csombe elleni pár száz fős tüntetésen nagyot dobott, hogy a schönebergi tanácsháza, a nyugat-berlini vezetés székhelye előtt éppen a szokásos hétfégi piacot tartották, a tiltakozók ott szerezhettek be tojásokat és paradicsomokat. Részt vett a megmozduláson egyébként Dutschke is, aki aztán „kulturforradalmunk kezdeteként” értékelte az eseményt. Csupán azt kifogásolta, hogy a tüntetők a hétfégi piac „taktikai lehetőségeit” nem használták fel „partizántevékenységre”. Máig se igazán értem, mire gondolt.

Először a sah is ide, a tanácsházához indult. Másfél ezren lehettünk, nemcsak tüntetők, hanem sok báméskodó is. Érdekelte őket, hogyan néz ki közelről egy ilyen sah meg az állítólag világszép felesége. Amikor megérkezett, sípoltunk, tojást do-

báltunk, kiabáltuk, hogy „Gyilkos, gyilkos!” Velünk szemben kábé száz perzsa állt szépen felöltözve, sötét öltönyben, fehér ingben. Ők Pahlavit éltették, éppen azért hozták ide őket két busszal nem sokkal azelőtt. De miután a sah bement az épületbe, kiderült, perzsa barátaink nem csak az ünneplés végett jöttek. Gyors mozdulatokkal levették a zászlókat meg a plakátokat, és a kezükben ott maradtak a jó erős botok, vagy inkább rudak, amikkel már verték is a tüntetőket. A zsaruk egy ideig csak nézték, aztán valahonnan lovas rendőrök bukkantak fel. De nem ám, hogy minket védjenek, hanem ők is besegítettek a perzsáknak a gumibotjaikkal! Hát csak néztük, hogy mi ez, hol vagyunk, Teheránban?!

Szóval, kora estére, amikor a sah a Német Operához érkezett a csinos kis feleségével, hogy megnézzék *A varázsfuvolát*, már nem volt igazán derűs a hangulat. Ha kicsit okosabbak vagyunk, de hát akkor még csak tanultuk a szakmát, eleve gyanúsnak találtuk volna a helyzetet. A Német Opera a várost kelet–nyugati irányban átszelő széles sugárúton, a Bismarckstraßen található. A kordont úgy állították fel, hogy a tüntetők a déli járdán szorongjanak, hosszú, vékony sávban. Mögöttük magas kerítés húzódott egy építkezés mentén, tele kutyás rendőrökkel.

A sah befutott a nyugat-berlini főpolgármesterrel. Röpködtek a füstgyertyák meg a festékekkel töltött tojások, de nem nagyon érték el őket. Ahogy beléptek az Operába, az utcán is elkezdődött a műsor. A zenét itt nem Mozart, hanem a nyugat-berlini rendőrfőnök szerezte. Fő motívuma így hangzott: „Ha a tüntetőket májas hurkának vesszük, akkor azt ugyebár középen kell összenyomnunk, hogy a két végén kipukkadjon.”

Ez bizony találó hasonlat volt, bár először nem nyomták, hanem csak szurkálták a hurkát: egyeseket kiragadtak a tömegből, az út közepére vonszolták, ott verték agyba-főbe, mintegy intő példaként. Aztán néhány osztag betört középre, gumibotolni kezdte a tüntetőket és persze az odatévedt nézelődőket is.

A májas hurka egyik vége tényleg kipukkadt. A töltelék az első keresztutca, a Krummestraße felé nyomták. A sarkon sorfalat álló rendőrök is rendesen odasóztak, ha valaki nem szedte elég fürgén a lábát. A töltelék másik felének azonban nem volt merre menekülnie. Egyesek azzal próbálkoztak, hogy leültek a földre. Ez a megoldás, az úgynevezett *sit-in* az Egyesült Államokból származott. Nálunk még szokatlannak számított, csak az egyetemeken ismerték. Ettől még jobban felbőszültek az egyenruhások. Rugdosták és ütlegelték a földön ülőket. Sokan újra felálltak, mert rájöttek, a hazai rendőrség még nem tudja, hogy ilyenkor szépen fel kell emelni és elvinni valahová a tüntetőket. Egy lány mesélte nekem később, hogy megkérdezte az egyik rendőrt, mit csináljon, ő csak haza szeretne menni. „Már késő” – válaszolta a zsarú.

(Alkonyodott)

Így telt-múlt az idő, lassan sötétedett. A végéhez közeledett a harmadik felvonás is, amit a hekusok „rókavadászatnak” neveztek. Cselekménye egyszerű volt: a szétszóródó tüntetőket egyenként elkapták, gumibottal megdolgozták, majd belökték valamelyik rendőrautóba.

A zsarukat egy csomó civil ruhás fogd meg segítette. Ők is egyfajta egyenruhában voltak, biztos azért, hogy felismerjék egymást. Világos, kékesszürke nyári öltönyükben, fehér ingben, nyakkendőben tényleg nem nagyon néztek ki tüntetőnek. Ezeknek nem volt gumibotjuk. Volt viszont pisztolyuk.

A rendőrök fürgén ütötték az odamenekült vagy odaszorított tüntetőket a Krummestraße 66–67. nyitott belső udvarán is. Oda ment be a germanisztika szakos Benno Ohnesorg. Tán azért, hogy segítsen a többiekben. Röviddel azelőtt búcsúzott el a terhes feleségétől. Akkor már vízagyúkat is bevetettek. Van róla egy kép, az udvar mélyén áll a poroló mellett. Figyeli, ahogy vernek egy földön fekvőt. Mintha habozna, közbelépjen-e.

Később gyakran állították, hogy Ohnesorg véletlenül keveredett a tüntetésbe. Ez nem igaz, a fényképen is felgöngyölt fehér vásznat, transzparenst szorongat a kezében, amit valószínűleg az Opera előtt tartott a magasba. Egyik barátja elég jól leírta később, milyen fickó lehetett:

Benno nem volt apolitikus, de forradalmár sem. Nem volt marxista. Nem olyan volt, aki az első sorból dobálja a köveket. Ha valami felháborította, akkor sem lett agresszív. Pedig a sok igazságtalanság a világban, például Iránban, felháborította.

Egy másik, röviddel később készült képen Ohnesorg a földön fekszik. Egy lány hajol föléje, körülöttük rendőrök. Még él, csak a háromnegyed óráig kórházat kereső mentőautóban hal meg.

(Józan ésszel nehezen)

Annyi hamarosan kiderült, hogy az egyik civil ruhás nyomozó lőtte fejbe. Karl-Heinz Kurras a fél évvel később tartott tárgyaláson azt állította, az udvarban tucatnyian támadtak rá. A földre zuhant, és fegyvert rántott. Ketten késsel fenyegették. Először riasztólövést adott le a levegőbe, majd önkéntelenül másodszer is meghúzta a ravaszt. Szerinte ez találta el Ohnesorgot.

Mit csinált először a lövés után? – kérdezte tőle a bíró. Rendbe hoztam a ruhámat, felelte Kurras, aki a tárgyaláson is folyton sötétkék öltönye nadrágjának az élet igazgatta.

Felmentették.

Az ítélet józan ésszel nehezen felfogható, jogilag azonban védhető volt, másodfokon is megerősítették. A bíróság csatlakozott a pszichiátriai szakértőhöz, aki szerint „a tett időpontjában jelentősen korlátozott volt a vádlott ítélőképessége, és lehetetlen volt számára a történetek megfontolt átgondolása és feldolgozása”. A bíró gyanította ugyan, hogy Kurras nem mond igazat, de elképzelhetőnek tartotta, hogy a vádlott „rendkívüli lelkiállapotba” került, és „életveszélyes helyzetben érezte magát”.

Számunkra persze világos volt: Ohnesorgot szándékosan lőtték le, és a gyilkosságot eltussolták. A rendőrségről addig sem voltunk nagy véleménnyel, de most a függetlennek mondott igazságszolgáltatás is leleplezte magát.

És akkor még nem is tudtuk, mennyire igazunk volt. A homályos képet, amit az előbb idézett szemtanú festett, közel ötven évvel később világította meg élesen két másik. Egy 2012-ben felbukkant filmfelvételen Kurras nyugodt léptekkel halad Ohnesorg felé, a kezében pisztollyal. Egy szintén nemrég előkerült fényképen pedig bal kezével egy rendőr vállára támaszkodik, és a másikkal a fiúra tartja a pisztolyt, úgy két méterre tőle.

(Ha célzottan lövök)

Akkoriban a gyilkosról sem tudtunk mindent. Csak évtizedek múlva derült ki, milyen elképesztő alak volt valójában. „Ítéltőképessége” nemcsak „a tett időpontjában volt jelentősen korlátozott”, hanem általában is elmeorvosra szorult volna. Az őt körülvevő és védő környezet, a titkosszolgálatok perverzítésát bizonyítja, hogy ennek ellenére az égvilágon semmi baja nem esett 2014-ig. Akkor is csak annyi, hogy meghalt. Nyolcvanhét évig élt a disznó. Nem is értem, miért nem kerestük meg, amikor már volt fegyverünk.

Mint sok esetben, ezúttal is a keletnémet állambiztonság, a *Stasi* aktái derítettek fényt az igazságra a német egyesítés után. Ijesztő, de olyan világban élünk, amelyben a titkosszolgálatok birtokolják a tudást a valóságról.

1955 áprilisában a huszonzét éves Kurras, aki már akkor rendőr Nyugat-Berlinben, fogja magát, és átmegy Kelet-Berlinbe. Akkor még nem volt fal, és ahogy mondtam, szabadon lehetett közlekedni a város két fele között. Elsétál a kommunista párt központi bizottságának épületéhez, és azt mondja a kapuban álló őrnek, hogy a Stasitól szeretne valakivel beszélni. A hamarosan megérkező tiszttel közli, elégedetlen a nyugat-berlini politikai fejleményekkel, szívesebben lenne rendőr Kelet-Ber-

linben. A tiszt nyomban felismeri a remek lehetőséget, és rövid úton meggyőzi, sokkal jobban szolgálhatja a szocializmust, ha a nyugat-berlini rendőrségnél marad.

Így is történt. Kurras pedig még értékeőbb lett a Stasi számára, amikor 1960-ban átkerült a politikai rendőrséghez. Pár évre rá pedig áthelyezték éppen abba a nyomozócsoportba, amelyik a Stasi-ügynökök leleplezésével foglalkozott. Világos, hogy ő lett a keletnémet állambiztonsági szolgálat talán legfontosabb embere Nyugat-Berlinben. Jellemvonásait a Stasi így foglalta össze:

Rendkívül törekvő, hajlamos nagy ivászatokra, a fegyverek szerelmese, szokatlanul erősen vonzódik az egyenruha viseléséhez és a rendőri szolgálathoz.

A nyugat-berlini rendőrségen sem volt titok, hogy Kurras a fegyverek és a lögyakorlatok megszállottja, minden pénzét muncióra költi. Többször megszerezte a testület legjobb lövésének címét.

Át kéne írni a történelmet? Kurras nem a demokrácia álarca mögött rejtőzködő rendőrállamot képviselte, mint a diákok állították, hanem a Stasi felforgató tevékenységét? Az NDK-nak kétségkívül érdekében állt, hogy zavargásokat szítson Nyugat-Berlinben, és az ügynökei is ezen dolgoztak az egyetemen. De a Stasi iratai cáfolják, hogy gyilkossággal bízták volna meg Kurrast, és a szóban forgó esetben nehezen lenne magyarázható, miért hazudtak volna önmaguknak.

Az akták szerint ők is csak találgatták az indítékot:

Jelenleg alig érthető, hogy a titkos munkatárs hogyan követhetett el ilyen cselekedetet, még akkor is, ha felindulásból vagy gondatlanságból tette, hiszen büntényről van szó.

Egy feljegyzés elismeri, hogy alábecsülték „a lőfegyverekkel kapcsolatos jellembeli gyengeségét”. Egy héttel a merénylet után megszakították vele a kapcsolatot.

Mindezt figyelembe véve közel sem olyan homályos és áttekinthetetlen a kép, mint az alkonyba boruló belső udvar káo-

sza. El tudom képzelni, miként gyülemllett egész nap a harag Kurrasban a randalírozókkal szemben. Estére már mindent áthatott a leszámolás, a büntetés és a bosszú vágya, a gyűlölet a „felforgatók” iránt. A nyugat-berlini államvédelmi nyomozó és a kelet-berlini ügynök szerepe egymást erősítve alakíthatta ki benne azt az érzést, hogy a törvények felett áll. Ráadásul úgy gondolhatta, hogy bár egyedül cselekszik, nem magányos. Olyat tesz, amivel nagyon sokan egyetértenek.

Még a tárgyalása előtt ezt nyilatkozta a *Stern*nek:

Ha célzottan lövök, ami a kötelességem lett volna, legalább tizennyolc halott lenne. Ballal ugyanolyan jól célzok, mint jobbal. Még csak be se kell hunynom az egyik szemem a lövésnél.

Véleménye mit sem változott fél évszázad alatt. Ahogy egy 2007-es interjújában kifejtette:

A rendőrök manapság túlságosan ritkán használják a fegyverüket. Nem csak egyszer, ötször-hatszor kellett volna lőnöm. Aki rám támad, meg lesz semmisítve. Kész. Viszlát. Így kell ezt nézni.